СЕРЕД РОЗБИТИХ НАДГРОБКІВ

Антологія сучасної їдишської поезії

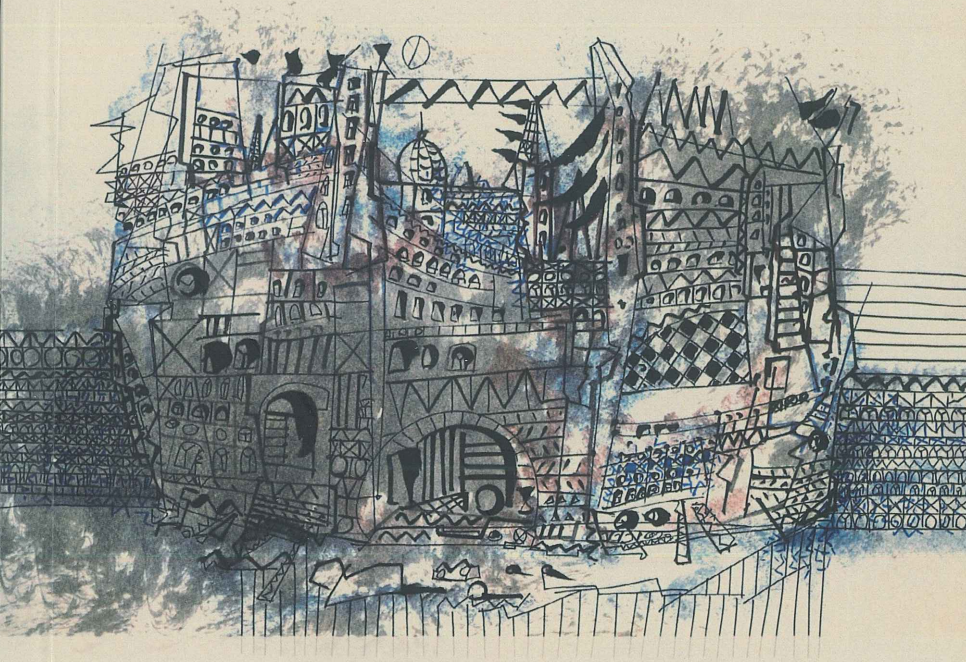

Переклади з їдишу

Велвла Черніна, Валерії Богуславської,
Юрія Прохаська, Петра Рихла, Анни Уманської

ДУХ І ЛІТЕРА

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ»

ЦЕНТР ДОСЛІДЖЕНЬ ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ
СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКОГО ЄВРЕЙСТВА

Київ
2024

Антологія сучасної їдишської поезії

СЕРЕД РОЗБИТИХ НАДГРОБКІВ

ДУХ І ЛІТЕРА

УДК 821.112.28-194
С325

Перекладачі:
Велвл Чернін, Валерія Богуславська, Петро Рихло, Юрко Прохасько, Анна Уманська

С325 Антологія сучасної їдишської поезії / переклад Велвла Черніна, Валерії Богуславської, Петра Рихла, Юрка Прохаська, Анни Уманської: упорядник Велвл Чернін. К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2024. 80 с.
ISBN 978-617-8262-78-5

Антологія пропонує читачеві знайомство із сучасною їдишською поезією та її авторами. Сучасна їдишська поезія не є масовим явищем, адже їдишем нині фактично не послуговуються у побуті. Серед її творців сьогодні багато професійних літературознавців, істориків культури, лінгвістів та перекладачів класичної художньої літератури з їдишу іншими мовами. Всі вони здобули освіту іншими мовами. Їхня творчість мовою їдиш є результатом усвідомленого рішення. У цьому сенсі сучасна їдишська поезія є унікальним явищем, а запропонована Антологія висвітлює її розмаїття. Більшість перекладів виконано спеціально для цього видання.

УДК 821.112.28-194

Співфінансується Європейським Союзом

Профінансовано Європейським Союзом.
Висловлені погляди та думки належать виключно автору(ам) і не обов'язково відображають позицію Європейського Союзу або Європейської виконавчої агенції з питань освіти та культури (ЕАСЕА). Ані Європейський Союз, ані ЕАСЕА не несуть за них відповідальності.

На обкладинці використано графічну роботу Віктора Гукайла із циклу «Ковчег».

ISBN 978-617-8262-78-5

© ДУХ І ЛІТЕРА, 2024
© Перекладачі

ЗМІСТ

ВІД УКЛАДАЧА 13

Марина Алексєєва

«Скажи мені...» 17
Переклад Велвла Черніна

МОЄМУ ДЯДЬКОВІ ШМУЕЛУ-ЛИПІ,
КОТРИЙ ЛЮБИВ У ДИТИНСТВІ ГОЛУБІВ 17
Переклад Велвла Черніна

В ДОМІ ПАРАДЖАНОВА 18
Переклад Велвла Черніна

«По той бік...» 18
Переклад Велвла Черніна

ЛІЧИЛОЧКА 19
Переклад Велвла Черніна

Шолом Берґер

ЗВІТ З ПУСТОГО МІСТА 20
Переклад Велвла Черніна

РАПТОМ 21
Переклад Велвла Черніна

«М'яч вислизає з рук...» 21
Переклад Велвла Черніна

Лев Берінський

ПАНУРГ 22
Переклад Велвла Черніна

МОЯ ПРОМОВА НА ВІДКРИТТІ 23
Переклад Велвла Черніна

АНТИКВАРІАТ 23
Переклад Велвла Черніна

Брурія Віґанд

ТИ БУВ ТУТ 24
Переклад Велвла Черніна

КАВУНИ В КЛІТЦІ 25
Переклад Велвла Черніна

Анна Візгой

ДАЛЕЧИНІ 26
Переклад Велвла Черніна

«Мій вірш кровоточить лютневими вітрами...» 26
Переклад Велвла Черніна

КВІТИ 27
Переклад Велвла Черніна

Ошер Ґаль

ЛАМАНИЙ ЇДИШ 28
Переклад Велвла Черніна

МІНЬЯН ПОЕТІВ 29
Переклад Велвла Черніна

Борис Карлов

ДЕРЕВО 30
Переклад Анни Уманської

ЗОЛОТИЙ ЛАНЦЮГ 30
Переклад Анни Уманської

МОВНА ДІАЛЕКТИКА 32
Переклад Велвла Черніна

Довід-Омар Коген

FESTINA LENTE 33
Переклад Анни Уманської

БЛАКИТНИЙ ДЕНЬ ВИМОГИ 33
Переклад Анни Уманської

МОЛИТВА 34
Переклад Анни Уманської

Мойше Лемстер

«Не все одразу...» 35
Переклад Анни Уманської

ПОКЛИК ЮНОСТІ ДАЛЕКОЇ 35
Переклад Анни Уманської

ВИНО І ПІСНЯ 36
Переклад Анни Уманської

Їсроел Некрасов

ТРАВЕНЬ У ВІЛЬНІ 38
Переклад Анни Уманської

НАПЕРЕДОДНІ СУБОТИ 38
Переклад Анни Уманської

СТАРИЙ 39
Переклад Анни Уманської

«На вулиці дощить, брудно й сіро...» 39
Переклад Анни Уманської

П'ЯНИЙ САМУРАЙ 40
Переклад Анни Уманської

«Можливо, десь там іде дощ...» 40
Переклад Анни Уманської

«Троє старих сидять і шиють...» 41
Переклад Анни Уманської

Жіль Розьє

В ТВОЇЙ ПУСТЕЛІ 42
Переклад Велвла Черніна

БІЛЯ ПАМ'ЯТНИКА ГЕРОЮ 43
Переклад Велвла Черніна

Хаїм Сокол

«Вчора приходили гості...» 44
Переклад Велвла Черніна

«Висловлюючись мовою лінгвістики...» 48
Переклад Велвла Черніна

Томас Соксберґер

ПАПЕРОВІ ЛЮДИ 47
Переклад Велвла Черніна

З ЦИКЛУ «ГОЛОСИ» VI 47
Переклад Велвла Черніна

Єрмійогу-Арон Тауб

ЛАНДШАФТ: СУМІРКОВО, СРІБЛЯНО 49
Переклад Велвла Черніна

ПРИТЧА-ПОПЕРЕДЖЕННЯ 50
Переклад Велвла Черніна

Марек Тушевицький

НА ВУЛИЦІ БЛІХ 53
Переклад Велвла Черніна

ПОГЛЯНЬ НА СОНЦЕ 53
Переклад Велвла Черніна

В ПОНЕДІЛОК ВРАНЦІ 54
Переклад Велвла Черніна

Міхоел Фельзенбаум

ПІСКОВИЙ ГОДИННИК 56
Переклад Валерії Богуславської

НЕКТАР 56
Переклад Валерії Богуславської

ОПІВНІЧНІ СЛОВА 57
Переклад Валерії Богуславської

«Моя долоня вже забула...» 58
Переклад Велвла Черніна

«Червоний місячку...» 58
Переклад Велвла Черніна

«А тепер...» 59
Переклад Велвла Черніна

Авішолом фун Шілоах

БІЛЯ ПОХМУРОГО ЧЕРТОГУ 60
Переклад Велвла Черніна

ДОРОГА МОЯ, Я ПРОШУ ЛИШЕ
ПОВЕРНУТИ МІЙ КАПЕЛЮХ 61
Переклад Велвла Черніна

Фелікс Хаймович

МІЙ ЗЕЛЕНИЙ РАЮ 62
Переклад Анни Уманської

САМОТНІСТЬ.....62
Переклад Анни Уманської

СПІВАЄ МАТИ 63
Переклад Анни Уманської

ЗАБУТИЙ КОЛОДЯЗЬ 63
Переклад Анни Уманської

З ЦИКЛУ ОСІННІ МОТИВИ 40
Переклад Анни Уманської

Велвл Чернін

І ПОКОЛІННЯ ПРИХОДИТЬ 65
Переклад Петра Рихла

ЄВРЕЙ 65
Переклад Велвла Черніна

ОПІВНІЧНА ВАХТА 66
Переклад Петра Рихла

«Караули змінюються біля брами...» 66
Переклад Велвла Черніна

І НІЧОГО НОВОГО ПІД СОНЦЕМ 67
Переклад Юрка Прохаська

«Язики вогню піднімаються...» 67
Переклад Велвла Черніна

КРИЖАНІ ДРУЗКИ 68
Переклад Юрка Прохаська

«Спитає дитина колись...» 69
Переклад Велвла Черніна

Про авторів 70
Про перекладачів 78

ВІД УКЛАДАЧА

Історію нової єврейської літератури в цілому й нової єврейської поезії зокрема варто розпочинати з кінця XVIII століття. При цьому йдеться про літературу давньоєврейською мовою, яка нині називається івритом. Література, а особливо поезія їдишем, що був протягом багатьох сторіч повсякденною мовою мільйонів ашкеназьких, насамперед східноєвропейських євреїв, помітно відставала у своєму розвитку. Довгий час вона перебувала на межі між народною творчістю та справжньою авторською поезією. Тому історія сучасної їдишської поезії починається лише з 80-х років XIX століття. Її засновниками можна вважати уродженця Замостя Їцхока Лейбуш Переца (1852–1915), який є класиком як їдишської, так й івритської прози, уродженця єврейської сільськогосподарської колонії Бобровий Кут Херсонської губернії Шимона-Шмуела (Семена) Фруга (1860–1916), який писав вірші не тільки їдишем, а й російською.

З кінця XIX століття розвиток їдишської поезії, небезпідставно проголошеного ідеологами їдишизму (одним із яких був уже згаданий Їцхок Лейбуш Перец) «мовою єврейських народних мас», відбувався стрімко. Вже з початку XX століття їдиш перестав асоціюватися з «вуличним жаргоном». Найперше це сталося завдяки творчості уродженця села Івниця Волинської губернії

Хаїма-Нахмана Бяліка (1873–1934). Напередодні Першої світової війни поезія мовою їдиш впевнено освоїла технічний та ідейний інструментарій європейського й американського модернізму. Більше того, у багатьох сенсах їдишська література була першопрохідницею модернізму. Період між двома світовими війнами був епохою розквіту поезії мовою їдиш. Їдишем як повсякденною мовою тоді послуговувалося понад 10 мільйонів людей. Але Голокост призвів до знищення переважної більшості носіїв цієї мови у найбільших регіонах поширення, – Польщі, Україні, Білорусі, Литві, Латвії, Молдові, Бесарабії. Значна частина вцілілих євреїв переселилася після Другої Світової війни до країн нової еміграції та на історичну Батьківщину євреїв, де державною мовою став іврит, а їдиш зазнав юридично закріпленої дискримінації. В цих умовах передача їдишу від батьків до дітей виявилася вкрай ускладненою (у наш час вона продовжується природним шляхом практично лише у замкнутих ультраортодоксальних релігійних громадах). Число повноцінних носіїв мови стало швидко скорочуватися при відході старших поколінь, соціалізація яких проходила ще до Голокосту.

Попри те, що в 50–80-ті роки в їдишській літературі ще було багато яскравих імен, все голосніше лунали заяви, що вона схожа на місто, в якому ніхто не народжується, а тільки вмирають. Однак виявилося, що це не зовсім так. Література мовою їдиш в цілому та їдишська поезія зокрема продовжують існувати та розвиватися й зараз, коли з природних причин пішли майже всі автори, які розпочали свою літературну кар'єру до Голокосту або згодом після нього.

Запропонована антологія дає можливість познайомитися зі сучасною поезією традиційною мовою східноєвропейських євреїв, поезією, що створюється буквально зараз,

у XXI столітті, коли титулування їдишу «мовою єврейських народних мас» давно стало анахронізмом. Наразі ситуація радикально змінилася. Сучасну їдишську поезію ніяк не можна назвати «народною». Мабуть, вона скоріше елітарна. Серед творців їдишської поезії сьогодні багато професійних літературознавців, істориків культури, лінгвістів та перекладачів класичної художньої літератури з їдишу іншими мовами.

При цьому далеко не всі ті поети, які пишуть їдишем зараз, засвоїли його в батьківському домі. Всі вони здобули освіту іншими мовами. Їхня творчість мовою їдиш є результатом усвідомленого, а іноді навіть вистражданого рішення. У цьому сенсі сучасна їдишська поезія нагадує поезію, нанизану на інші міноритарні мови Європи (згідно з Європейською Хартією регіональних мов або мов меншин, для їдишу закріплено статус міноритарної мови в кількох європейських державах). Немає країни, в якій їдиш є мовою більшості або хоча б мовою національної меншини. Немає державних установ, що реально підтримують збереження та розвиток їдишської літератури. На сьогоднішній день існує лише один їдишемовний літературний часопис. Це заснований у 2018 році тримісячник «Їдишланд», що видається двома тиражами – в Ізраїлі та у Швеції. Тому назва цієї антології «Серед розбитих надгробків», запозичена з вірша Ошера Ґаля, на жаль, є доречною.

Український читач мав нагоду познайомитися сукупно з поезією мовою їдиш XIX–XX століть не лише завдяки численним українським перекладам окремих єврейських поетів, що з'явилися ще в радянський період, а й завдяки виданій у видавництві «Дух і Літера» «Антології єврейської поезії. Українські переклади з їдишу» (2007 і 2011). Але антології сучасної поезії їдишем досі не було не лише в Україні, а й в інших країнах

Східної Європи. Цьому виданню передували, по суті, лише дві подібні антології мовою оригіналу – «Трот ба трот. Гайнтцайтіке їдише поезіе» («Крок за кроком. Сучасна їдишська поезія», з паралельним англійським перекладом, 2009) та «А рінґ. Їдише поезіе. Дер нохнхурбн-дор» («Ланка. Їдишська поезія покоління, що народилося після Голокосту», 2017).

Велвл Чернін

МАРИНА АЛЕКСЄЄВА

* * *

Скажи мені:
чи не сама я вигадала
цю легку павутину,
яка несла мене,
яка несе мене до цього дня?
Павутина, тонка
срібна нитка,
ось вона є, а ось
її немає, а я
залишаюся висіти,
вчепившись руками за повітря.
Скажи мені:
Чи не вигадав ти мене сам?

МОЄМУ ДЯДЬКОВІ ШМУЕЛУ-ЛИПІ,
КОТРИЙ ЛЮБИВ У ДИТИНСТВІ ГОЛУБІВ

Літера Л,
Складений лист паперу,
Або голуб'ятня,
Що летить?

І я
Теж літаю
Разом з нею.

Я літаю з голубами,
Я лист.

В ДОМІ ПАРАДЖАНОВА

Затягни мене
У світ витріщених голосів
І вічно здивованих облич,
Зобрази мене на сходах,
Які хитаються
Між блакитними шовковими горами.
А коли стара розірвана завіса
Над хмарами
Підніметься,
Випусти мене
З першими скляними краплями дощу,
Які народяться при цьому.

* * *

По той бік
Сторінки блокноту
Рука моя
Стане кораблем,
А тіло
Понесеться разом з нею,
Як об'ємний багаж
Або баласт,
Який викидають
Через борт,
Коли його не хочуть.

ЛІЧИЛОЧКА

З моїх губ –
До бабусиної тіні,
Від бабусиної тіні –
На мишачий хвіст,
З мишачого хвоста –
До шереху травинки,
Від шереху травинки –
До мовчання саду,
Від мовчання саду –
До пташиного крила,
Від пташиного крила –
На веселку.

ШОЛОМ БЕРҐЕР

ЗВІТ З ПУСТОГО МІСТА

Я був у порожньому місті й вивіска повідомила мене
З темряви, що мене добре приймуть. Не знаючи,
Що знаходиться всередині, я затягнув пояс
І тентативно штовхнув двері

Вони не зрушили з місця. Я заглянув усередину і
Побачив неясну картину: чи то горить свічка, чи
я бачу
Неясне відображення вуличного ліхтаря,
чи там нічого немає, я
Умовляю себе як дитину в животі і як теплу ніч
в компанії

Дитина відчиняє двері. Я вражений. «Входьте,
що ви стоїте
Там, як глиняний бовван?» – сказав він
із сатмарським акцентом*

«?» – Запитав я з напів освітленим обличчям.

«Ви не один у цьому місті. Це місто не порожнє. Ніхто
На вас не чекає. Але якщо ви не хочете більше йти, то
Ми тут для вас».

Я ввійшов.

Двері зачинилися за мною.

---

* Сатмарські хасиди досі зберігають у побуті одну з говірок польського діалекту їдишу.

Зала порожня. Усе вже стало темним. Дитина зникла.
На табуреті – такий як у барі – посеред зали лежить
Цидулка. Написані від руки слова читаються легко

«Ця зала порожня, тому що ви порожні. Ідіть
і наповніть себе».

РАПТОМ

Хто не думав, що світ
Змінюється щомиті,
А ми дивимося ззаду
На блискучі хвилі,
Розспівуючи пісеньки,
Лускаючи горішки?

* * *

М'яч вислизає з рук
Разом з миттю
І ще довго дивимося
На місце, що залишилося порожнім

ЛЕВ БЕРІНСЬКИЙ

ПАНУРГ

Я щасливий, що я – це я,
найчудовіший Льова Беринський!

Але якщо мій шнобель вам не до смаку,
родовідні списки,
спосіб життя: буффонада & whisky, –
будьте ласкаві, я тут же лавочку мою прикриваю
і горло – ось-ось бритвою – перерізаю,
а рано встаю з бодуна: пара ніг; пара рук!
А вже радий! Бо тепер знаєш, хто я… Та як же він…
Панург!

– Ах, Панурге, – стануть дівки кричати мені, едема
ісчадьє, – ах, підемо,
ми вже якось разом порушимо питання
про те, як стає встанькою ванька –
ну просто-таки гіпноз та одужання!

– О, Панурге, – за порадою припруться до хати
Д-Д, домкрат-демократи, –
що там чернь каже? чи не час нам у владу?
Ти можеш відповідь дати?

А надвечір, коли Парижу кінець,
Бо сяють протуберанці,
я б на цвинтарі Saint Paul, загубившись у натовпі,
як в небі,
благав би під деревом, де лежить мій творець,
щоб мене – раблезіанця,
тобто самогубця – він забрав би до себе.

МОЯ ПРОМОВА НА ВІДКРИТТІ

підніжжя пам'ятника
мандрілу,
що жив тут і залишив
на граніті
два червоні сліди:

– Е-Е-Е-а-а-а-а-а-а-а...

АНТИКВАРІАТ

Єврейський самовар, як відомо, – квадратний
і збитий з рейок.

І киплячий у ньому вміст
– лють і свист –
б'є зі щілин, як, бувало, дим виривався
з фортеці, у давнину, з недреманних грізних бійниць.
Тим часом як справжня Матрьона,
з мідними грудьми округлими
і окатистими боками – стоїть, підтанцьовуючи
посередині столу, чекаючи,
коли гості неквапливо розсядуться і, розстебнувшись,
розперезавшись, серце розчешуть
перед милим душі земляком – і тоді вже, братики,
там такий почнеться стриптиз...

Щодо мене, то я п'ю виключно пиво
з бляшаного чайника.

БРУРІЯ ВІҐАНД

ТИ БУВ ТУТ

Ти був тут –
І янголи
Схилилися
Понад нами
І доторкнулися до нас
Своїми ніжними крилами

Ти був тут –
Цього має бути достатньо.

Муза повернулася до мене
Зовсім несподівано
Після епохи поневірянь
І взяла мене за руку
Пишу вірші.

Муза була тут –
Цього має бути достатньо

Щастя було тут
Пару миттєвостей
Ніжної дружби
Так тихо та ласкаво
Як ніколи.
Нове ніжне благословення
Тому хто дав дожити до цього дня*
На кілька хвилин.

* Тобто Богові.

Щастя було тут –
Цього має бути достатньо.

Ти був тут -
Цього має бути достатньо!

КАВУНИ В КЛІТЦІ

Кавуни в клітці
Полонені
Зелені місяці,
Соковиті,
Зрілі

Полонені,
Вони тиснуться
Один до одного
Своїми круглими
Блискучими обличчями.

Полонені
Зелені місяці

Кавуни в клітці.

АННА ВІЗГОЙ

ДАЛЕЧИНІ

І якщо вже заморожені
Дистанції,
Холод дня
Сном проникнув уночі.

Ночі захиталися.
І хода розбилася
Об кам'яний фундамент дня.
Череп дня
Гаряче врізався у сон.

І якщо вже замерзло
Озеро мого сну,
Я бачу, як випливають
З мого сну
Лебеді золоті
Лебеді золоті.

* * *

Мій вірш кровоточить лютневими вітрами
Чорним Місяцем
Зрілою тугою

Він вирує і шумить як лютневі вітри
Чеканням
Ніжно-прохолодних гнізд

Я з'єднуюсь у польоті з лютневими вітрами
Як вірш зі своєю кінцівкою
Як сльоза у темряві

КВІТИ

А якщо горе – це лише вуаль
Що пахне дикими квітами
України...

Коли ми втрьох
Закурили цигарки
Як нескінченні години
Наповнені м'яким передсвітанковим сумом
Сходу сонця
Який принесе
ми вже знаємо це –
Знову
Вагітну осінню
Жару місяця Ав*
З України...

Я відчиняю вікно великого дня
Що вбирає у свою прохолодну блакитність
Усі дні

І один скляний день
Прорізає інший скляний день

---

* П'ятий місяць єврейського календаря, припадає на липень – серпень за григоріанським календарем.

ОШЕР ҐАЛЬ

ЛАМАНИЙ ЇДИШ

«Коли ми підемо з цього світу
Через сто двадцять років,
Їдиш не матиме продовження», —
каже Моріс, мій двоюрідний брат.
Мій наполовину єгипетський син
І твоя наполовину марокканська дочка
Вже не розмовлятимуть цією мовою.
Ми з Морісом думаємо,
Що ми тримаємо їдиш
На своїх плечах,
Як супермен – автобус,
Котрий ось-ось впаде з високого мосту в прірву
Після землетрусу.
Ми разом подорожуємо Польщею
Серед розбитих надгробків
Зі стертими іменами.
Ми шукаємо знак, що залишився від нашої родини.
Ми, звичайно, знаємо,
Що мати Моріса говорила ламаною французькою,
А моя мати говорила на ламаному івриті.
Ми розповідаємо про це один одному
Ламаним їдишем.
Коли поїздка закінчиться
Через пару днів,
Це, можливо, буде наша остання зустріч.
Наша остання розмова
Ламаним їдишем.

МІНЬЯН* ПОЕТІВ

З похорону самотнього поета
Вийде міньян віршів.
Міньян поетів,
Які притягнулися
У занедбане місто,
Щоб крокувати за його труною опівдні,
Дивлячись у напів непритомній розслабленості
На його останній шлях.
Міньян поетів
Вимовить поему
Про його самотність,
Піднесе поезію,
Яка є самотньою.

* Єврейський молитовний кворум. Щонайменше – 10 чоловіків.

БОРИС КАРЛОВ

ДЕРЕВО

Де ж дерево, що таким рідним було мені?
Річка та ж сама. Трави. Нема сонця.
Паркан давнішній час не похилив.
А дерева не видно: наче й не існувало.

Шукаєш дерево, могутнє і високе,
Але нема його – ні тіні, ні сліду.
Ти розумів його завітний шепіт
У пам'ятні іще роки.

Шукаєш. Питаєшся в землі:
Де ж дерево? Де ж дерево з дитинства?
Його сліпе коріння шлях знайшло,
Як прорости в твоєму серці.

ЗОЛОТИЙ ЛАНЦЮГ

Кажуть вони: «Як шкода! Пропав,
Порвався великий ланцюг на шматки».
Незрозумілі мені завивання шакала,
Який без здобичі дохне з нудьги.

Їм жаль! Але вірити складно,
Коли побачив нікчемності звіриний оскал,
Здригнувся той, хто могутньою рукою
Зорі й сонце легко хапав.
Кажуть вони: «Як це трагічно!

Цар при смерті, трон спорожніє… на жаль»
Їхній пам'яті поминальну зроблю присвяту,
Для мене що мертві вони,

Адже завтра зникне їхня страхітлива зграя,
І скільки живу, я впевнений в одному:
До сяючих вершин ланцюг золотавий
Потягнеться знову – ланка за ланкою.

МОВНА ДІАЛЕКТИКА

Я тремчу
над кожним успадкованим словом,
над найменшим звуком я тремчу,
але моє серце –
правда, щоб я так жив –
від своєї промови не здригається.
Тому що ллється мова вільно і відкрито наяву,
навіть коли відпочивають губи,
навіть коли глуха німота вириває
жорстоко з моєї істоти шматки,
навіть коли вже здається:
правда, щоб я так жив –
ти можеш уже застебнути свої вуста на блискавку,
але і тоді з глибини серця гримить
хор
із багатих джерелами угідь їдиша.

З раннього ранку до глибокої ночі,
взагалі серед біганини та буднів –
все одно пробивається
з імпетом моя мова –
моя промова, не пригнічена нічим.
Я тремчу
над кожним єврейським словом,
над будь-яким звуком я тремчу.
І здається, що правда, щоб я так жив –
я лише їхній спадкоємець і хранитель…
Але ядрено
ллється всюди і крутиться
киплячий вир власної промови,
і я той, хто змінює її.

ДОВІД-ОМАР КОГЕН

FESTINA LENTE

Повільно, потихеньку,
Неспішно.
Нащо нам поспіх?
Озирнись та мить зачекай
Без усяких сподівань.

Хвилину,
Хвилинку,
У формі розваги.
Почекай нишком, без шуму
Не лякайся турбот
Поки життя тобі от-от
Потихеньку
Свої карти
не відкриє.

БЛАКИТНИЙ ДЕНЬ ВИМОГИ

Нареченій під час епідемії

Настав понеділок,
День, що блакитніший за блакить:
Прийшов, аби завтра нагадати
Рік, якого вже немає.

Прийшов блакитний день
Нагадати перешкоди та біди,
Блакитний Йом-Кіпур,
Черговий рік, хороший для спокути.

Але в той самий день,
Що блакитніший за блакить,
Темно-золоте полум'я
Любові, що тут присутня,

Любові зі святковим ім'ям:
Гелейн Омен.

МОЛИТВА

Народе мій, я згадав твою молитву –
Але відповіді я не маю.
Знай, що я також сильно розгублений,
Одинокий, без громади.

Народе мій милий, благаю змилуватися,
Вийти з пітьми років
Гіркого смутку пам'яті –
І якщо є сили, забути про жертви.

Я стою оголений перед вами, нічого не маючи.
Немає виправдань, немає відповіді.
Народе мій, прошу, хоча й не повинен –

Не спом'яни, що тебе ошукали,
Помилуй мої провини
І не залиш мене наодинці.

МОЙШЕ ЛЕМСТЕР

НЕ ВСЕ ОДРАЗУ

Мені подобається злива,
Мені подобається дівчисько
І зірка, що з неба
Світить мені на шляху.

Тільки в зливу не вийде
Із дому дівчисько,
Та й зірку на небі
У хмарах не знайти.

ПОКЛИК ДАЛЕКОЇ ЮНОСТІ

Далекої юності поклик живий,
В мені його зелений промінь –
І перше кохання світить мені
Світить стільки років, стільки років!
Навколо змінилося усе знов.
Дім тут був – нема його.
Лиш перше кохання світить мені,
Світить стільки років, стільки років!
Як кажуть: Чом юний дух твій та новий,
Я маю відповідь одну:
Це перше кохання світить мені,
Світить стільки років, стільки років!

ВИНО Й ПІСНЯ

Сонце червоне над садом зеленим,
Місяць видніється, хоча іще темно.
Ми з молдованином, дідом Іоном,
П'ємо в дворі із підвалу вино.

Стіл дерев'яний.
Хвіртка.
Паркани.
Давній горіх над столом, мов шалаш.
Таця,
На ній наїдки – помідори,
Перець та великий каш.

Світло над стихлим селом все ще тане.
Випили ми, й господар спитав:
Можеш сказати мені, Михаїле, чого ж бракує
моєму вину?

Я відповідаю, що рідкісний і тонкий
Смак у вина, й мені пощастило
Відпити з барилки
Минулого літа густе тепло.

Знаю, господар вдоволений відповіддю,
Й підморгнув мені з розумінням:
Хоч ти єврей, Михаїле,
Та все ж
Дуже розумно сказав про вино.

Має воно аромат і смак,
Та, хоч трісни,
У цьому вині,

Як на мене,
Бракує саме малесенького – пісні!
Розумієш, про що я?

Давай заспіваємо.

Ми обійнялись.
Горобина зграйка
Сіла на гілку над краєм столу:
Тум-ба-ла, тум-ба-ла, тум-балалайка,

Тум-ба-ла, тум-ба-ла, тум-ба-ла-ла.

Заспівали.
Звична справа застільна,
Та його пісня довела до сліз.
Він витер їх рукавом невміло.

Час і мені поставити своє питання:

Ми з тобою співали й плакали разом,
Хоча пісня була весела.
Ну, а чого не вистачає тій пісні,

Можеш відповісти мені? Тум-ба-ла-ла.

Мудрий старець мовчав, ні слова,
Ми з ним подумали про одно:
Узяв він глек свій порожній та знову

До підвалу з посмішкою пішов за вином...

ЇСРОЕЛ НЕКРАСОВ

ТРАВЕНЬ У ВІЛЬНО

Старий світ давно пішов, але я не буду плакати,
Я не можу повірити, що Шехіна спочиває
В цих провулках, серед тіні кісток,
Тут, де земля просочена нашою кров'ю.
...ці верби, сумні й ніжні, стають зеленішими.
Блищить ріка. День сходить на кінець.
У ресторанах лунає мова литовців,
Пятрас чекає на роздоріжжі свою Ядвігу.

НАПЕРЕДОДНІ СУБОТИ

Вузька алея лежить між стінами, коричневими,
жовтими й сірими,
А місто тяжко дихає, одягнене в асфальт і бетон.
Гранітний паркан, старі залізні ворота,
І зеленуватий купол висить на блакитному тлі.
Схоже, ці стіни чекають, мрійливі, сірі й жовті,
Час на мить сповільнив свій вічний рух.
Люди, втомлені, вимучені, повільно перетікають
В теплі оселі заповненого метро.
А вечір розмальовує обрис будинків, площ і вулиць,
Зараз у єврейських квартирах благословляють
суботні свічки,
Десь поруч, у річці, кипить вода, забруднена
нафтою,
Зів'ялі кущі й дерева схиляються під тиском вітру.

СТАРИЙ

Ти жив, старий!
М.Ю. Лермонтов

Світло дня у передпокої синагоги
висить, як рушник на гачку.
Авром Суцкевер

Порожня синагога. Сивий старець сидить,
Схилившись над важким томом.
Сльози застигли в його очах,
На вулиці йде дощ і спалахують блискавки.
Тут холодно й тихо. Старець зітхає,
Рядки танцюють на пожовклій сторінці.
Для чого це? Кому це буде корисним?
Але він все ж таки живе досі.
Він жив. Є що забути.
Він боровся і відсидів.
Він багато побачив і ще більше почув.
І знову він вивчає Талмуд.
Світ тримався б, якби він
Залишився останньою людиною на спустошеній землі.

* * *

На вулиці дощить, брудно й сіро.
Я засинаю на мармуровій лаві у метро.
Люди поспішають туди-сюди.
І на гітарі грає офіцер.
Він співає про війну, де колись
Втратив ногу. Його голос хрипне.
Ні в кого немає часу слухати його.
Монети падають перед ним на підлогу.

П'ЯНИЙ САМУРАЙ

Я знову загубився серед сотень будинків,
Серед вулиць, сміттєвих ям, подвір'їв та стежок,
І, можливо, ніхто не зможе мені вказати
Той правильний шлях серед тисяч шляхів.
Це місто дивиться на мене як на чужого і холодного:
Що я намагаюся знайти, чим я хочу володіти?
Я шукаю, але втомився від постійних пошуків
Цього шляху серед тисяч шляхів.
Вони заплутують мене, заважають мені.
Вони наче хапають за п'яти і лежать переді мною.
Мені хочеться покинути, але не можна припиняти
Шукати єдиний шлях серед шляхів.

* * *

Можливо, десь там іде дощ,
Човни стоять на порожньому березі,
Шипить на скелі біла піна.
Але, здається, вітерець літає
між хвилями, самотньо і втомлено,
на скриплячій щоглі.
Мокрі сітки висять тут, мов слина,
Розірвані назавжди, темно-зелені,
Сірі хвилі б'ються об пісок,
А білий вітрильник зникає
На горизонті в червоних ранах,
Повітря липке й отруєне.

* * *

Троє старих сидять і шиють,
Свічка горить між ними.
Перша каже: Чуєте, йдуть
Чужі з того боку?
Дві інші мовчать.
Скрапує розпечена свічка,
Шурхотить білий шовк.
Старі сидять і шиють.
Вогник тремтить і блакитніє.
Друга каже: «Чуєте, стоять
Ті чужі біля нашого паркану?»
Мовчать
Інші дві.
На чистий сніг
Краплі крові падають,
Краплі крові
З тонких гілок горобини.

ЖІЛЬ РОЗЬЄ

В ТВОЇЙ ПУСТЕЛІ

Мерехтять над твоїм морем
Усі зірки небесні,
У цьому мерехтінні над твоїм морем
Плодяться і множаться
Сріблясті рибки.

Дві дюни твоєї пустелі
Цілуються, як півмісяці,
Плачуть молочними сльозами.

Гарячий вітер віє з півдня
І залишає
На стеблині, що зміїться
Між двома твоїми місяцями,
Вологі кришталеві піщинки.

БІЛЯ ПАМ'ЯТНИКА ГЕРОЮ

Місто мертвих біля Вісли.
Трамваї проїжджають повз,
А я стою схвильований
Біля пам'ятника герою.
Польські лопати лежать на надгробку,
Незграбна давньоєврейська мова
похована в грубому камені.
А де слово їдишем, де?
– Мені вросло в пам'ять,
Як свічка, як сльоза:

«У Варшавському гетто місяць Нісан...»*
А трамваї, шумливі труни,
Не перестають будуватися.
Я шукаю народ на вулиці
З рабинами, делягами, курвами.
І що я виловлюю? Сірі почуття,
Німі покаянні молитви у варшавському Елулі**:
Порожнеча, страх, божевілля.

* Назва поеми Бінема Геллера (1908–1998).

** Останній місяць єврейського календаря, припадає приблизно на кінець серпня – початок вересня. За єврейською традицією – місяць покаяння.

ХАЇМ СОКОЛ

* * *

Вчора приходили гості
П'яні
Але невеселі
Налякані
Тут жити не можна
Закричав із порога один
Треба вірити в Бога
Загорлав інший
Досить кричати
Дитину розбудіть
Крикнула третя
І я одразу теж щось став кричати
Ми довго кричали один на одного
Наче розмовляли по зуму
З вимкненими камерами
І мікрофонами
Закушуючи коньяк
Холодною піцою
А смерть дивлячись на нас
Буквально каталася по підлозі
Від сміху
Реготала до колік
Ох
Сказала вона
Витираючи сльози
Веселі ви хлопці та дівчата
Пізно однак
Піду
І гості одразу теж заметушилися
Стали збиратися додому

* * *

Висловлюючись мовою лінгвістики,
В Освенцимі
Були всі компоненти
Їдиша:
Семітський,
Слов'янський,
Романський,
І, звичайно,
Германський.
У печі вони утворили
Особливий сплав.
Весь табір став їдишем.
Але це був не їдиш
Шолом-Алейхема
Або Переца*.
Це був новий діалект
Зі своєю новою граматикою.
Бо що є лад, як не граматика?
І ось, коли
Спалили всіх євреїв і ромів,
Замучили всіх польських жінок та дітей
І радянських солдатів,
Коли розстріляли та повісили
Італійських партизанів
І французьких борців опору,
Що залишилось?
Залишився німецький.
Але не мова Гете та Шіллера,
А германський компонент
Від покаліченого їдиша.

---

* Класик єврейської літератури Їцхок Лейбуш Перец (1852–1915).

Й інші компоненти
все ще болять.
Це фантомний біль
Протомови.

ТОМАС СОКСБЕРҐЕР

ПАПЕРОВІ ЛЮДИ

З паперових слів з'являються паперові люди.
Вони голосять і схлипують паперовими голосами.
Вони шепочуть: людина з плоті та крові,
Не думай, що на твою частку випала найкраща доля.
Нехай станемо ми спокутою за тебе.
Але, смертний, нам шкода тебе.

Літери, як паперові ворони, по зимовому небу
Розлітаються на всі боки.
Віддаленість і минуле байдикують у кімнаті.
Чорні тіні паперових людей
Грають на білих боках.
Я перечитую їх і перегортаю їхнє життя.

Я намагаюся приземлити чорнильну ніч.
Паперові голоси шелестять, як шовк.
Вони кажуть: Людина з плоті та крові,
Ми зрадили наш час.
І якщо ти йдеш із нами в суд,
Забезпеч собі самому захисника.

З ЦИКЛУ «ГОЛОСИ» VI

Усе оголено. Усе
Забуто.
Коли це відкривається,
Зі слів вилітають
Дикі бджоли. Вони дзижчать,

Вони співають
Гучними голосами,
Як напнуті струни.
Темні голоси, світлі голоси.
Голоси, чорні, як мед,
Жовті, як віск,
Жорсткі, як біле каміння на березі,
Щільно скручені, як шерсть.
Це ті голоси.
Це ті слова.

ЄРМІЙОГУ-АРОН ТАУБ

ЛАНДШАФТ: СУМІРКОВО, СРІБЛЯНО

Що сталося з тими духами, які колись жили серед нас?
Пробігаючи між нашими зігнутими спинами
туди і сюди,
Вони давали людям зрозуміти, що ми також
беремо участь.
Їхні стогони захищали нас від святості полів
нашої капітуляції.
Їхніми руками, що гладили наші спини,
Сніг виблискував над простором нашої подорожі.
З або навіть без ліхтарів
Наші ноги могли знову скласти карту
накресленого шляху.
Коричневі шлюзи, близьке клацання собачих зубів,
восковий вітер.
Це світ, якому ми не могли дати ім'я,
Перебуваючи у владі землі, розгніваної
нашим вторгненням,
І неба, вперто наполягали, що ми повинні бути
у Вигнанні.
Хто були ці проміжні тварюки?
Що було ґрунтом їхнього наміру?
Гнані страхом, ми вітали їх.
Така чарівність могла лише наростати.
Наша сила, напевно, не була помилкою?!
Ми тяглися тисячі миль; кожен крок
мусив стати перемогою.
Ми прийшли; це ми знали.
Тут були наші кімнати.
Зовні – наші сади.
То навіщо ж такий морок?

Чому наші слова так зблідли,
А наші пальці стали мов нитки Землі Ізраїлю?

ПРИТЧА-ПОПЕРЕДЖЕННЯ

Раніше вона була така гарна,
З каштановим волоссям, що скочується хвилею
на струнку спину,
Шкіра – гладка, як перли.
Ну, можливо, не надто красива, але приваблива,
помітна.
Пам'ятаєш, як чоловіки дивилися,
коли вона йшла вулицею.
Да, навіть у Боро-Парку, да, навіть у Монсі*.
Але поглянь на неї тепер:
Вигини її тіла стали гострішими,
Волосся зачесане назад.
Ох, небога, небога. Справді небога.
Раніше вона була така елегантна,
Завжди одягнена зі смаком, усе до дрібниць,
як треба.
Ну, можливо, не дуже елегантна,
але незвичайна, своєрідна.
Пам'ятаєш ту сукню в горошину, яку вона
одягла на бар-міцву, Шлойме,
І те рожеве намисто? Навіть на похороні покійної Еті
Її костюм був такою втіхою, він був такий м'який,
Коли я її потім обійняла.
Але поглянь тепер на неї, коли вона
тягнеться з ринку в халаті та шльопанцях.

* Райони Нью-Йорка, де мешкають переважно ультраортодоксальні юдеї.

Ох, небога, небога. Справді небога.
Раніше вона була буквально свята,
Щоразу – відповідне слово, вміння створити
відчуття затишку.
Ну, можливо, не зовсім свята, але сердечна, добра.
Пам'ятаєш, як вона взяла додому дітей із хейдера,
Коли я мала працювати.
Коли Меєр лежав у лікарні,
Вона приносила нам усім гарячі обіди.
Та ще й із десертом!
Але тепер вона всім діє на нерви:
Бачила, як від неї відвертаються?
Ох, небога, небога. Справді небога.
Колись вона була просто геніальною,
Завжди давала правильну відповідь,
вирішення кожної проблеми.
Ну, можливо, не геніальною, але розумною,
дисциплінованою.
Вона знала напам'ять цілі глави з мідрашів,
але ніколи не задирала носа.
Пам'ятаєш, як вчительки світських предметів
у «Бейс-Янкеві»*
По секрету просили її подати документи
до університету?
Але вона не могла. Вона цього не зробила б.
А тепер вона ледве утримується на своїй посаді
у муніципалітеті.
Ох, небога, небога. Справді небога.
Вона була диво-дівчиною в Тринадцятій авеню,
Коли розповідала притчі про наших праведників,
Коли поспішала вітати царицю Суботу,
сходивши на ринок

* Мережа ультраортодоксальних релігійних шкіл для дівчат.

За покупками для батьків, зваривши чолнт*
і помивши підлогу.
А тепер вона одна в орендованій кімнаті,
що оплачується на пожертвування.
Але спитати не можна; так іноді йде життя.
Знай, що я молилася за неї біля печери Махпела**.
Ох, небога, небога. Справді небога.
Поверни тут ліворуч, і ми вже приїхали;
Ось наш будинок. Так, прямо поруч із пекарнею.
Такого хліба з мигдалем ти ще ніколи не пробувала!
Недарма кажуть, що мені щастить!
Але ж добре було її побачити, правда?
Дуже дякую. Давай зустрічатись тільки
з радісних приводів. Бувай.
Послухай, мабуть, ти зможеш запросити
її на суботню трапезу,
Може, в тебе є хтось для неї?
Ніколи не можна знати напевно.
Траплялися і дивовижніші речі.

---

* Традиційна страва на суботу.

** Місце поховання прабатьків та праматерів єврейського народу – Авраама, Ісаака, Якова, Сари, Рахиль та Леї в місті Хеврон.

МАРЕК ТУШЕВИЦЬКИЙ

НА ВУЛИЦІ БЛІХ

З усіх краківських кав'ярень
Найбільше неприємностей
Мені довелося пережити у кав'ярні на Бліху.

У кав'ярні на Бліху
Ніколи не було кави,
І замість латте
Лилися дзюркотливі потоки світла.

У столиків завжди не вистачало стільців,
Але за них так і так ніхто не сідав
Ні для розмови,
Ні заради марної посмішки.

Тільки через дівчину за стійкою
Був сенс туди приходити,
А потім тужити за нею.

ПОГЛЯНЬ НА СОНЦЕ

Поглянь на сонце, що палає юністю.
І повір йому на чесному слові,
Повір, що це розпечене проміння
Воно викувало для тебе.

Прийми цей подарунок із любов'ю,
Хоча день іде тобі назустріч
У піджаку з важких хмар

Твоєї усмішки він не заслонить.
Він зніме своє хмарне вбрання
І, вклонившись, як камердинер,
Зустріне твої зелені очі,
Як зустрічають довгоочікуваний запал.

Увійди та проживи щасливий день,
Ніби немає гріхів,
Начебто гріхом було б
Не поринути у таке щастя.

В ПОНЕДІЛОК ВРАНЦІ

Важко підніматися
О п'ятій ранку,
А іноді й раніше.

І абсолютно некомфортно
У чверть на сьому
У переповненому недоглянутими снами
Автобусі.

Але в житті мало можливостей
Відчути так близько і матеріально
Спокій,
Як на Високій вулиці
В понеділок вранці.

Стара синагога тільки-но розплющує очі,
Цвинтарні дерева
Шелестять ранкову молитву «Шма»*,

* «Слухай, Ізраїлю», єврейський догмат віри.

І саме сонце – свідок,
Що ніхто не заважає їм,
Тому що в окрузі майже зовсім безлюдно.

Вулична бруківка
Іскриться росою,
Як і мармур
Святого місця.

Проходиш повз синагогу,
Де лише тінь супроводжує час від часу
Квапливого смертного,

О пів на сьому ранку
Спокій стає густим, як туман,
І знову знаходить
Повний образ людини.

МІХОЕЛ ФЕЛЬЗЕНБАУМ

ПІСКОВИЙ ГОДИННИК

Дивлюсь на маленький горбик
Піску, що на губи любі
Лягає коли-не-коли.
Простягаю засліплі руки,
Споглядати – рабська наука –
Ту пекучу-текучу мову.
І любов палає червоно
У душі моїй зачарованій.
Забувають в імені власнім,
Пам'ятаю прикмети рабства:
Що я в'язень цього піску.
О ти, вічносте, хоч до ранку
Розберися з примхами часу,
Наведи в його царстві лад.
А пісок осипає спогади,
У минуле кличе, назад.
Я дивлюся з жалем і жахом
На годинник, на зашморг вічності,
В нім останні піщинки кохання
Перетворюються на зорі,
Що покірно холонуть у небі
Замість зерням у землю лягти.

НЕКТАР

Перетворитись прагнув би на бджілку,
Яка визбирує нектар
З розпуклих квітів травня – із причілку

Губ твоїх,
І повнитись медової отрути,
Торкнувши щосвітання
проміння й хмар
очима м'яти-рути,
Із пуп'янків рожевих пити спрагло,
З глибин найглибших
світ цілунком прогинати,
Як райдуга,
не словом – доторком легким,
Не відаючи, що роблю й для чого.

ОПІВНІЧНІ СЛОВА

«Люба моя, найдорожча,
ти мій найбезглуздіший острах...»
Вихоплюю з полум'я ночі
для тебе значущі слова:
О так, ти мій безум жахливий,
безглуздя, безтямність, безкрай!..
Слова – збожеволілі зливи,
розгойдані серцем, видзвонюють,
Зблідлий хитається місяць
у тебе в долонях –
І ніч, причарована рибка,
Спливає
на заклик сновиди,
Дихає дерево в шибку,
в зірок таїну вивідує.
Ти спиш, як маля після казки,
що мрію зірками розшила,
На віях тихою ласкою
сльози-зірки присушила.

* * *

Моя долоня вже забула
як тремтять твої груди...
Вночі
пальці натикаються лише
на два онімілі пагорби минулого...
Я прислухаюся до того
як падає
дзвінко-срібляста волосина
з твоєї Творцю мій бороди
на новонароджену травинку її дихання...

* * *

Червоний місячку,
що ти звеш мене сьогодні до свого ліжка
у нечисті дні
коли світ котиться
прямо до нескінченності
або може до кінця?

«Его» розбиває засмальцьовані серця

Червоний місячку,
як я можу наздогнати світло
коли ти
кличеш мене до себе до свого ліжка
у нечисті дні цього світу?

* * *

А тепер
стало тихо...
Солодкий поцілунок
у мої губи
стер
останню краплю
мого життя.

Так що слава Богу
що саме сьогодні вночі
я спав
у царському лісі.

АВІШОЛОМ ФУН ШІЛОАХ

БІЛЯ ПОХМУРОГО ЧЕРТОГУ

Біля похмурого чертогу
Сидить ребе і співає пісні срібної туги
Його очі заплющені його серце горить
Душа під його святим сподиком* кричить
З глибин він волає з глибин він тужить
Відчини мені сестро моя подруженько моя голубко моя**
А там осторонь
Там біля вікна стоїть
Маленький хлопчик у великій ярмулці
Його очі мрійливі його серце повне бажання
Спрямованого до чудової птиці
Що летить у небі
Чи знає ребе що містечко горить?
Чи знає маленький хлопчик
Що він ще полетить далеко?

У похмурого чертогу
Сидить ребе та співає пісні срібної туги
Сонце заходить свічки гаснуть
А там осторонь, там біля вікна
Стоїть маленький хлопчик у великому полум'ї.

---

* Вид хутряної шапки.

** Пісня над піснями, 5:2.

ДОРОГА МОЯ, Я ПРОШУ ЛИШЕ ПОВЕРНУТИ МІЙ КАПЕЛЮХ

Я лише бродяга, який зупинився помилково
У корчмі біля шляху до Храму.
Моя люба, я прошу лише повернути мій капелюх.

Налякана сільська дівчинка налила мені склянку
червоного вина.
Міст згорів позаду, сонце вже заходить,
Але тигр тримає одне око розплющеним,
навіть коли він відпочиває.
Білий кінь уже запряжений.
Я вирушаю в дорогу
На війну.

Я бачив у маєтку принца, що шукає собі дім
Я бачив безстрашну японську танцівницю танго,
Що боїться оленятка,
А старий поет шепнув мені:
Іди до Гори слідами Місяця

ФЕЛІКС ХАЙМОВИЧ

МІЙ ЗЕЛЕНИЙ РАЮ…

Мій зелений раю, славетний раю,
Мій слід губиться в очах зелених.
З давен з твоїми солов'ями
Дружу істинний сусід.

Не виживу без запахів солодких
Суниць, сосни, беріз та верб,
Без неба, що лягло у води блакить,
Яку доточує струмок.

Трава і сосни, які світять зеленню,
Виросли на руїнах і золі,
Поки я живий на цій землі,
Я не дозволю спаплюжити ліс вогнем.

САМОТНІСТЬ

Коли здається пусткою світ байдужий,
І мертвий час ланцюгом хвилин кружляє,
Візьми косу, йди швидше на луг,
Косити, косити, поки є сили.
І, втомлений, впади на траву,
Вгору розкинутим, спітнілим обличчям,
І задивись на прозорі білі хмари,
Що над тобою пестять блакить.
Слухай пташиних пісень,
Відчуй, як вітер огортає траву,
Дивись, як павучок тягне нитки,

Як мед бджола збирає наполегливо.
І сон тебе сховає під крило.
І як прокинешся, знову знайдеш себе.
І про пустку мертву забудеш,
Ніколи її не було.

СПІВАЄ МАТИ

Співає мати у тиші,
Лунає спів її душі.
Найдорожчий серед голосів,
Я б слухав тисячу разів.
«Якби я легесенькою пташкою була,
До тебе я полетіла б...»
І на щоці у неї невпевнено
Сльоза завмирає.
Куди за ніччю від сна
Рветься так її душа
З подвір'я, з лавки тієї,
Де я тулюся до неї?
«Якби я рибкою ручною була,
Під твоїм би берегом пливла...»
За ким так тужить вона,
У кого не втрачає віри?
Зігріла повнею високою хату.
Чому так спішить ця ніч
З подвір'я відправити нас додому
І відімкнути для нас вікна сну?
«Була б я кажаном, бігла б до тебе,
Не шкодувала б нічого...»

Дослухати пісню до кінця
І цього разу не зміг я…

ЗАБУТИЙ КОЛОДЯЗЬ

Давно вкритий брудом колодязь стоїть.
Струмок тече, ланцюг іржавіє. Темрява густішає.
Час, немов сліпий канатоходець,
Не може забрати води ніяк.
А я бажав би хоч раз підійти сюди,
Допомогти втомленому часу,
Щоб він не тужив від спраги,
Ні в спекотний день, ні в хмарну ніч.

З ЦИКЛУ «ОСІННІ МОТИВИ»

Теплота та непорушність. Вночі вогні гаснуть,
І ліс гойдає зорі на гілках.
Луни сумно ридають на долинах,
Сова журчить у глибинах тиші.
Не лякайся, марні страхи:
Ніч повна доброти й співчуття.
Хай два дихання зливаються в одне –
І зіркова стежка ляже під ноги.
Звертаючись до зірок, за ними,
Ми рушаємо назустріч новому сонцю.
Земля й небо розкриють нам свої душі,
Так, як і ми один перед одним.

ВЕЛВЛ ЧЕРНІН

І ПОКОЛІННЯ ПРИХОДИТЬ*

Ми прийдемо, як вітер,
У пустелі засіємо квіти,
Зламаємо безгомінь світу,
Хмільні раздоллям.
Час буде над нами ширяти,
Пустелі – цвітом буяти,
Перемоги – палати
Сяйвом і болем.

Та ми рушимо далі
В прагненні неоспалім,
Кожен з нас – воїн бувалий
І Божий глас.
Коліщатко кружляє,
Всіх, хто входить в цей світ, звеселяє,
Щось нове й сяйне проростає,
Щоб відбутись ще раз.

ЄВРЕЙ

Я жолудь
Простого
Ізраїльського дуба.
Я маю екзотичний вигляд,
За східноєвропейськими мірками.

---

* «Покоління відходить, й покоління приходить, а земля віковічно стоїть» (Екл.1:4).

Здається, що я занадто великий
Для такого маленького дуба,
Занадто вагомий для нього.
Але ми одне,
Він та я.

ОПІВНІЧНА ВАХТА

Вітер-нестрим
Спускається з гір
Гоном прудким,
Стрибає в Юдейську пустелю.
Чорнилом нічним
Пишеться новий твір,
Як мови святої плин –
Нічної сопілки трелю

Відважся і вийди з воріт
У ніч без усякої зброї,
І з вітром злети сухим –
Море смерті уздріти невтішне,
Кам'яної троянди цвіт,
Бо хочеться ночі такої
Простити усі гріхи
Предків безгрішних.

* * *

Караули змінюються біля брами,
Хоча давно вже зруйновані мури,
А їхнє каміння рознесено вздовж шляхів.

Караули змінюються.
Вежа – як перст,
Що не згинається,
Стирчить поміж руїн.
Караули змінюються.
Завалені рови.
Площі поросли травою ріденько.
Від вулиць сліду вже не залишилось.
Караули змінюються біля брами старого міста.
Вони будуть змінюватися.
Вір.

І НІЧОГО НОВОГО ПІД СОНЦЕМ*

І надійде кінець,
І погаснуть сонця,
І постане нове
Через вічність з віками.
Для нового творіння
Духовний сирець
Син знайде
Під гнилими дошками.

Коли вічність мине,
Із нічого знов щось
Вибухово внесе
Він у дійсність потужно,
Коліщатко нечутно
Повернеться на вісь,
Затріпоче білизна
На свіжих мотузках.

* Екл. 1:9.

Як початку – кінець,
Так від схилку віків
Зрілим натяком вранішня
Зірка засяє.
Сірі сутінки скрізь,
В марень барвний струмінь
Пензлик вмочиться враз,
А роки все збігають.

* * *

Язики вогню піднімаються з попелу і лижуть наші сліди
І ми танцюємо танцюємо шер гопку фрейлехс*
танцюємо тустеп фокстрот чарлзтон
танцюємо твіст шейк
танцюємо брейкданс транс
Ми танцюємо в той час коли попіл крутиться у вальсі
Язики вогню піднімаються з попелу і лижуть наші сліди
Ми танцюємо

КРИЖАНІ ДРУЗКИ

Періщить град, дірявить масне листя
фікусів і маніжні душі тих, що як у себе вдома
у затишнім ненасті,
що замість крапок розставляють коми.

Лише цятки нескінченні, як на листі близни
і пізнє відкриття несе мить змерху.

---

* Єврейські народні танці.

Шматочки льоду, як дрібні віконні друзки.
Періщить град
разючий
зверху.

Важенна ковдра хмар похмурих душить,
уносячи нараз лячне вагання
у куце щастя мрійників, і мусить
без відповіді залишитися німе питання.

Кривими знаками питання на вітах дерева
чекають трепетно й одверто на слова одвіту
з грімких висот грізного неба.
Тоді з-під криги враз проб'ється пагін квіту.

* * *

Спитає дитина колись: Чому?
Чому прапор Московії був триколором?
Ми їй відповімо спокійно і твердо:
Біла смуга – це біле від жаху обличчя,
Синя смуга – як синець від побоїв,
А червона – це кров.
Не лякайся, дитино. Її вже нема.

ПРО АВТОРІВ

Марина Алексєєва

Народилася в 1968 році в Ленінграді. Навчалася у Вестмінстерському Університеті. З 1992 року мешкає в Парижі. Дебютувала з віршами в паризькому журналі «Дер їдишер тамтам» у 2008 році. Публікувалася також у паризькому альманасі «Ґілґулім» і в єрусалимському журналі «Їдишланд».

Шолом Берґер

Народився в 1973 році у Вашингтоні. За фахом – лікар. Двомовний (їдиш та англійська) поет. У 90-х роках почав публікувати вірші в нью-йоркському тижневику «Форвертс». У 2010 році вийшла його перша книга віршів «Зоґ хоч легавдл» (Скажи хоча б не поряд будь згаданий). Перекладач єврейської літератури аглійською. Мешкає в Балтіморі.

Лев Берінський

Народився у 1939 році в Каушанах, Бессарабія. Публікував вірші російською з 50-х років. У 1954–1963 рр. мешкав у Донецьку. Дебютував з їдишемовними віршами в 1981 році в журналі «Советіш геймланд». У 1991 році репатріювався до Ізраїлю. Видав три книги поезій російською мовою та шість книг поезій їдишем – «Дер зунікер велтбой» (Сонячний світобуд, 1988), «Реднсбурґер мікве» (Рендсбурґер мікве, 1994), «Лібе-лідер» (Поезії про кохання, 1995), «Фішфанґ ін Венеціє» (Рибаль-

ство у Венеції, 1996), «Луфтблумен» (Повітряні квіти, 2001), «Шайнфлейц» (Світлова повінь, 2015). Його поезі виходили окремими книгами у перекладах німецькою та англійською. Пише також прозу. Перекладач єврейської, румуньської, німецької літератури російською. Мешкає в Акко.

Брурія Віґанд

Народилася в 1970 році. Навчалася в Лео Бек коледжі, захистила докторську дисертацію в Оксфорді. Двомовна (їдиш та англійська) поетеса. Почала публікувати вірші їдишем в американському веб-журналі «Дер бавебтер їд» у 2008 році. У 2012 році вийшла її перша книга віршів «Ці гот ір ґезен майн ціґ?» (Чи не бачили ви моєї кози?). Мешкає в Лондоні.

Анна Візгой

Народилася в 1987 році в Аугсбурзі, Німеччина. Навчалася у Вестфальському Університеті Вільгельма в Мюнстері. Дебютувала з їдишемовною поезією на сторінках журналу «Їдишланд» у 2022 році. Мешкає в Зальцбурзі, Австрія.

Ошер Ґаль

Народився в 1952 році в Тель-Авіві. Навчався у Тель-Авівському Університеті. Двомовний (іврит та їдиш) поет. Перекладач поезії з їдишу на іврит. Видав три книги віршів івритом. Їдишем публікується з початку 2000-х років у літературній періодиці – «Топлпункт», «Їдишланд», «Біробіджанер штерн». Мешкає в Модіїні, Ізраїль.

Борис Карлов

Літературний псевдонім Дов-Бера Керлера. Народився в 1958 році в Москві, в родині відомого

єврейського поета Йосипа Керлера. В 1971 році репатріювався з батьками до Ізраїлю. У 90-х роках почав публікувати вірші в щорічнику «Єрушолаїмер алманах», який заснував та редагував його батько. Видав шість книг поезії – «Ву міт ан алеф» (Де з алефом, 1996), «Шпиґлксав: ґецейлте лідер» (Дзеркальне писання: лічені вірші, разом с Йосипом Керлером, 1996), «Ельабрек: лідер фунем найем йортойзнт» (Ельабрек: вірші нового тисячоліття, 2006), «Мір із штарк нойґеє» (Мене це дуже стосується, 2012) і «Онґецойґене струне» (Натягнута струна, 2016). У 2000-х роках, після смерті Йосипа Керлера, був редактором останніх томів Єрушолаїмер алманах. Навчався в Єврейському Університеті в Єрусалимі. Захистив докторську дисертацію в Оксфорді. Лінгвіст. Автор монографії «The Origins of Modern Literary Yiddish» (Витоки сучасного літературного їдишу, 1999). Мешкає в Єрусалимі та в Блумінґтоні, США.

Довід-Омар Коген

Народився в 1994 році в Амстердамі, де і й нині мешкає. Дебютував з їдишемовною поезією на сторінках журналу «Їдишланд» у 2021 році. Перекладач єврейської літератури нідерландською. Навчався в Амстердамському Університеті, захистив докторську дисертацію в Берлінському Університеті. Літературознавець.

Мойше Лемстер

Народився в 1946 році в селі Стольничени в Молдові, виріс у містечку Єдинець. Репатріювався до Ізраїлю в 2000 році. Дебютував з віршами в 1982 році в журналі «Советіш геймланд». Видав їдишем дві книги поезій – «А їдишер реґн» (Єврейський дощ, 1996) та «Амол брейшіс» (Колись на самому початку, 2008). Його вірші

виходили окремими книгами у перекладах румунською та російською. Навчався в Тираспольському Університеті, захистив докторську дисертацію в Кишинівському Університеті. Літературознавець. Автор монографії «Еврейский баснописец и мудрец Элиэзер Штейнбарг» (1999, у перекладі румунською – 2015). Мешкає в Бат-Ямі.

Їсроел Некрасов

Народився у 1970 році в Санкт-Петербурзі. Дебютував з віршами в американському веб-журналі «Дер бавебтер їд» у 2003 році. У 2004–2006 рр. редагував двомовний (їдиш та російська) петербурзький альманах «Де найер фрайнд». У 2016 році вийшла його перша книга віршів «Опґебренте штет» («Згорілі міста»). Пише також короткі оповідання.

Жіль Розьє

Народився у 1963 році в Ла-Тронш, біля Гренобля, у Франції. Пише прозу французькою (видав 7 романів), а вірші – їдишем. Перекладач єврейської літератури французькою. Публікувався в єврейській літературній періодиці – «Ді пен» (Оксфорд), «Єрушолаїмер алманах» (Єрусалим), «Топлпункт» (Тель-Авів), «Біробіджанер штерн». У 2008–2010 рр. редагував їдишемовний паризький альманах поезії «Ґілґулім». Навчався в паризькій Вищій Школі Економіки. Захистив докторську дисертацію в університеті «Париж VII імені Дені Дідро». Літературознавець. Автор монографії «Moyshe Broderzon: un écrivain yiddish d'avant-garde» (Мойше Бродерзон: авангардний їдишський письменник,1990, в перекладі польською – 2008). Мешкає в Парижі.

Хаїм Сокол

Народився у 1973 році в Архангельську. В 1991 році репатріювався до Ізраїлю. Навчався в Єврейському Університеті в Єрусалимі. З 90-х років публікувався в єврейській літературній періодиці – «Кінд ун кейт» (Єрусалим), «Топлпункт», «Їдишланд», «Біробіджанер штерн». Більш відомий як художник. Мешкає в Тель-Авіві.

Томас Соксбергер

Народився у 1965 році в Штайрі, Австрія. Дебютував з їдишемовними віршами у 1994 році в оксфордському журналі «Ді пен». Публікував поезію і короткі, зокрема їдишемовні, оповідання в інших періодичних виданнях – «Юґнтруф», «Форвертс», «Найе веґн» (Тель-Авів), «Єрушолаїмер алманах». Прозу пише також німецькою. Навчався у Віденському Університеті, захистив докторську дисертацію в Лондонському Університеті. Історик культури. Автор монографії «Revolution am Donaukanal. Jiddische Kultur und Politik in Wien 1903 bis 1938» (Революція на Дунайському каналі. Культура і політика їдиш у Відні 1903–1938, 2012) Перекладач єврейської літератури німецькою. Мешкає у Відні.

Єрмійогу-Арон Тауб

Народився в 1967 році у Філадельфії. Отримав ультраортодоксальне релігійне виховання. Навчався в університетах Філадельфії, в Атланті та Нью-Йорку. Двомовний (їдиш та англійська) поет. Видав чотири книги віршів англійською, одну – їдишем та англійською – «Вос ді штілкайт гот балойхтн» (Що висвітлила тиша, 2008) і одну виключно їдишем – «А мойз цвішн вакляндіке волкн-крацерс» (Миша серед хмарочосів, що гойдаються, 2017). Перекладач єврейської літератури англійською. Мешкає у Вашингтоні.

Марек Тушевицький

Народився у 1981 році в Плоцьку. Двомовний (їдиш та польська) поет. Дебютував з їдишемовними віршами в 2012 році в ізраїльському щорічнику «Єрушолаїмер алманах». У 2018 році вийшла його перша книга віршів «Фун бейде зайтн шпіґл» («По обидва боки дзеркала»). Навчався в Яґеллонському Університеті в Кракові, де захистив докторську дисертацію. Історик культури та літературознавець. Автор монографії «Żaba pod językiem. Medycyna ludowa Żydów aszkenazyjskich przełomu XIX i XX wieku» (2014). Перекладач єврейської літератури польською. Мешкає в Кракові.

Міхоел Фельзенбаум

Народився у Василькові на Київщині в 1951 році, проживав у Молдові. Дебютував з оповіданнями і поезією в журналі «Советіш геймланд» на початку 80-х років. У 1991 році репатріювався до Ізраїлю. Видав їдишем сім книг поезій – «Ес кумт дер тоґ» (Приходить день, 1992), «А лібе-реґн» (Любовний дощ, 1995), «Ун іцт іх бін дайн ніґн» (А зараз я твій наспів, 1998), «Ін Дрезден ба дер Лабе» (В Дрездені на Ельбі, 2006), «Бенкшафт» (Смуток, 2007), «Nostalgie» (2009) і «Ґезеґенунґ міт дер камеє: ашкеназіше лідер» («Прощання з талісманом: ашкеназькі вірші», 2010), а також шість книг прози і драматургії. Його вірші та проза видавалися окремими книгами у перекладах івритом, німецькою, російською та французькою. Співзасновник і співредактор журналу «Їдишланд». Мешкає в Рамлі.

Авішолом фун Шілоах

Народився у 1991 році в Бней-Браку. Отримав ультраортодоксальне релігійне виховання. Двомовний (іврит та їдиш) поет. Видав одну книгу поезій івритом.

Дебютував з їдишемовною поезією на сторінках журналу «Їдишланд» у 2019 році. Мешкає в Єрусалимі.

Фелікс Хаймович

Народився у 1948 році в Мінську. За фахом – лікар. Двомовний (білоруська та їдиш) поет. Почав публікувати поезію білоруською в 1967 році. Їдишем дебютував на початку 80-х років у журналі «Советіш геймланд». Видав шість книг віршів білоруською. В 2016 році вийшла його перша їдишемовна книга «Редн міт ехо» (Розмовляти з луною). Також пише білоруською документальну прозу. Перекладач єврейської літератури білоруською.

Велвл Чернін

Народився у 1958 році в Москві. Дебютував з віршем у московському журналі «Советіш геймланд» у 1983 році. Наприкінці 80-х років був завлітом київського єврейського театру «Мазл тов». У 1990 році репатріювався до Ізраїлю. Видав їдишем вісім книг оригінальної поезії – «Бейн-гашмошес» (Сутінки, 1997), «Дер велфішер ніґн» (Вовчий наспів, 2001), «Алібе діді» (На мою думку, 2002), «Ойсдервейлте лідер» (Вибрані поезії, 2007), «Шлос-самех» (Кінець десятиліття, 2010), «Арбе-канфес» («Чотири краї», 2015), «Бам ранд фун штурем» (Біля краю бурі, 2019) і «Веґн» (Дороги, 2021), а також авторську антологію поетичних перекладів (у тому числі – з української), книгу есе та збірку фантастичних оповідань. Його вірші виходили окремими книгами їврітом, українською та російською. Навчався у Московському Державному Університеті. Захистив докторську дисертацію в Університеті Бар-Ілана. Літературознавець і етнограф. Автор монографій «Вірю, що я не пасинок: Українські літератори єврейського

походження» (2016) та «Из крымских тетрадей. Очерки полевых исследований субэтнических групп евреев Крымского полуострова» (2020). Співзасновник і співредактор журналу «Їдишланд». Мешкає в селищі Кфар-Ельдад в Юдейській пустелі.

ПРО ПЕРЕКЛАДАЧІВ

Велвл Чернін – ізраїльський перекладач, поет і літературознавець. Отримав ступінь доктора філософії на факультеті єврейської літератури Університету Бар Ілан у Рамат-Гані. Опублікував дев'ять поетичних книжок, книгу есеїв, а також збірку науково-фантастичних оповідань мовою їдиш. Також публікує вірші мовою іврит. Велвл Чернін упорядкував кілька їдишських поетичних антологій у перекладах українською та івритом, є автором низки досліджень з історії їдишської літератури та одним із засновників і редакторів книжкової серії «Bibliotek fun der haynttsaitiker yidisher literatur», й літературного журналу «Їдишланд».

Валерія Богуславська – поетеса, перекладачка, членкиня Національної спілки письменників України. Перекладає поезію українською мовою з англійської, їдишу, російської. Зокрема, переклала збірки вибраних поезій Переца Маркіша, Овсія Дриза, Мані Лейба тощо. У 2015 році Валерія Богуславська отримала премію Шолом-Алейхема за поетичну збірку перекладів з їдишу «Високе дерево» (2014).

Петро Рихло – літературознавець, перекладач, доктор філологічних наук. З 2007 року – професор кафедри зарубіжної літератури та теорії літератури Чернівецького університету. Петро Рихло опублікував близько 40 перекладних книг та понад 800 статей, художніх текстів, глосаріїв. Укладач антологій «Загублена арфа.

Антологія німецькомовної поезії Буковини» (Чернівці, 2002, 2008), «Europa erlesen. Czernowitz» (Klagenfurt, 2004), Літературне місто Чернівці (*нім.* – 2007, 2009, укр. – 2010). Автор монографічних досліджень «Поетика діалогу. Творчість Пауля Целана як інтертекст» (2005), «Шібболет. Пошуки єврейської ідентичності в німецькомовній поезії Буковини» (2008 – українською, 2012 – польською) та ін. Член Асоціації українських письменників. Член ініціативної групи Міжнародного поетичного фестивалю MERIDIAN CZERNOWITZ.

Юрій Прохасько — германіст, перекладач, есеїст, публіцист, літературознавець та психоаналітик. Студіював германістику і психологію у Львівському університеті вивчав груповий психоаналіз в Альтаусзее (Австрія). Перекладає з німецької, польської та ідишу. Друкується в часописах «Критика», «Ї», «Tygodnik Powszechny», «Die Zeit», «Kafka», «La Repubblica», «Falter», «Frankfurter Rundschau». Член-кореспондент Саксонської академії мистецтв.

Анна Уманська – історикиня та перекладачка. Вивчала їдиш на магістерській програмі з юдаїки Національного університету «Києво-Могилянська академія». У 2022–2023 рр. проходила стажування у Центрі східноєвропейських досліджень Бременського Університету та Університеті Людвіга Максиміліана у Мюнхені. Нині Анна Уманська – наукова співробітниця Центру досліджень історії та культури східноєвропейського єврейства НаУКМА в Києві, відповідальна секретарка альманаху «Єгупець», аспірантка відділу зарубіжних джерел з історії України Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України.

Літературно-художнє видання

СЕРЕД РОЗБИТИХ НАДГРОБКІВ
Антологія сучасної їдишської поезії

Перекладачі:
Велвл Чернін, Валерія Богуславська, Петро Рихло,
Юрко Прохасько, Анна Уманська

Видавці: *Леонід Фінберг, Костянтин Сігов*
Редактура: *Анна Бахтіна*
Коректура: *Валентина Божок*
Верстка: *Галина Ліхтенштейн*
Дизайн обкладинки: *Олександр Ходченко*

Підписано до видання . Формат 84x108/32
Гарнітура AdonisC, умов. друк. арк. 3,5

ТОВ «Часопис "Дух і Літера"»
Свідоцтво про реєстрацію ДК № 224 від 19.10.2000 р.

Видавництво «ДУХ І ЛІТЕРА»
Телефони: +38 (044) 425-60-20,
+38 (073) 425-60-20 (Lifecell)
+38 (097) 425-60-20 (Kyivstar)
+38 (050) 425-60-20 (Vodafone)
E-mail: duh-i-litera@ukr.net – відділ продажу
Сайт та інтернет-книгарня: www.duh-i-litera.com
Надаємо послуги «Книга-поштою»